

درمان معنوی در سند؛ غلبه بر اجنه با دهمال در حرم قلندر لعل شهباز^۱

حافظ الله بلوچ^۲ - اسلام پروز ممون^۳ / مترجمین فاطمه خاوری^۴ - حمیدرضا خاوری^۵

چکیده

معنویت یکی از آموزه‌های اساسی هر مذهبی است. از همان آغاز، بشر در جستجوی تعلیم روح خود بوده و روش‌های مختلفی را برای جلب رضایت خویش جستجو کرده است. اسلام و هندوئیسم دو دین مهم در سند هستند و هر دو، معنویت و درمان معنوی را تعلیم می‌دهند. طبق روایات مسلمانان، پیامبر (ص) از درمان معنوی به عنوان روشی درمانی برای بهبود بیماران مختلفی استفاده می‌کرد که بیماری‌های روحی و اجتماعی متفاوتی داشتند. در قرآن کریم آورده شده است که این کتاب بر حضرت محمد (ص) نازل شده و شفابخش کسانی است که به آن ایمان دارند. بدین ترتیب، ریشی‌ها^۶ و قدیسان هندو دنیای مادی را ترک می‌گویند و به دنبال ضمیری برای برقراری ارتباط با خداوند متعال هستند.

درمانگران معنوی در سند بسیار مورد ستایش و احترام هستند و مردم برای مشکلات اجتماعی، اقتصادی و روحی خود به آن‌ها مراجعه و این درمانگران معنوی برای حل این مشکلات از روش‌های مختلفی استفاده می‌کنند. غیر از این، مردم سند برای کسب آرامش درونی و اقناع روح خود، به آرامگاه‌های متعدد صوفیان و قدیسان مراجعه می‌کنند. با این حال، حرم «قلندر لعل شهباز» واقع در سهوان شریف^۷، آرامگاهی است که اغلب اوقات بازدیدکنندگان زیادی به آنجا می‌آیند و برای درمان شدن به این مکان مراجعه می‌کنند. برخی برای موفقیت، آینده‌ای بهتر و کسب برکت، و برخی دیگر برای درمان معنوی بیماری‌هایشان می‌آیند و بیمارانی نیز هستند که جهت فائق آمدن بر اجنه با رقص دهمال^۸ به آنجا مراجعه می‌کنند. در این مقاله‌ی تحقیقی، به تفصیل جزئیات را شرح خواهیم داد.

واژه‌های کلیدی: سند، معنوی، درمان معنوی، جن، دهمال، قلندر لعل شهباز.

^۱ این مقاله ترجمه‌ای است از مقاله « SPIRITUAL HEALING IN SINDH: OVERCOMING A DJINN THROUGH DHAMAAL (DANCE) AT SHRINE OF QALANDAR LAL SHAHBAZ » که در Grassroots, Vol.51, No.I, January-June 2017 چاپ شده است.

^۲ Hafeez Ullah Baloch

^۳ Dr. Aslam Pervez Memon

^۴ دانشجوی کارشناسی مترجمی زبان انگلیسی دانشگاه علامه طباطبائی

^۵ کارشناسی ارشد تاریخ اسلام دانشگاه خوارزمی تهران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۱۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۲۳

^۶ مترجم: ریشی، اصطلاحی ودایی برای افراد متبحر و روشن فکر است.

^۷ مترجم: منطفه‌ای مسکونی واقع در ناحیه‌ی جام‌شورو در پاکستان.

^۸ مترجم: در ادوار گذشته، خواننده‌ها در مراسم سالگرد لعل شهباز، در محافل سماع و موسیقی شرکت می‌کردند و با خواندن شعرهای او یا اشعار ارادت‌مندان، مردم را به وجد می‌آوردند و مریدان نیز به رقص می‌آمدند که آن را «دهمال» می‌گویند. دهمال در لغت به معنای شادکامی است.

«سند» سرزمینی باستانی است که هزاران سال قدمت دارد. براساس مطالعات اخیر که در دانشگاه‌های «کلکته» و «دکن» انجام شده، تمدن دره‌ی سند، قدیمی‌ترین تمدن جهان است، چرا که قدمت آن به هشت تا نه هزار سال پیش از میلاد مسیح باز می‌گردد. به‌عنوان سرزمینی تاریخی، سند، از بسیاری از ادیان تأثیر پذیرفته و مرکز بسیاری از آن‌ها همچون آئین هندو، بودائیسیم و اسلام بوده است.^۱

بنابر گفته‌ی «اچ. گریفیث»^۲، مترجم «ریگ‌ودا»^۳، قدیسان و حکیمان در کرانه‌های سند، «وداها»^۴ را کتابت کرده‌اند. ریگ‌ودا مقدس‌ترین کتاب آسمانی هندوها محسوب می‌شود و درباره‌ی سند و سندو با احترام بسیار سخن می‌گوید. ضمن ادای تکریم و احترام، ریگ‌ودا، آب رودخانه‌ی سند را سریع‌تر از هر رودخانه‌ی دیگر روی زمین می‌خواند، [و بیان می‌دارد که] آب آن درخشش و انعکاس دارد و جریان آن یادآور اسبی جنگجو در میدان جنگ است که هیچ کس جلودار آن نیست؛ همچنین، قدرتی همچون رعدوبرق دارد و زیر زمین‌های بی‌ثمر جاری می‌شود تا ثمر و حیات بخشد. همچنین، ریگ‌ودا ادعا می‌کند که راجاها و مهاراجاهای دره و از همه بالاتر، «راجا بهاویا»^۵ و خانواده‌اش برای غسل تعمید به سند آمده و هدایا و قربانی‌های خاصی را به این رودخانه بزرگ اهدا کرده‌اند. همچنین ریگ‌ودا افسونی در مورد رود سند آموزش می‌دهد و می‌گوید: «ای سندو! اسب‌هایت سالم باشند و پرندگان قرمز و زیبا تا ابد بر فراز تو پرواز کنند.» تمامی موجودات، سندو را با نام‌های «ایندرا»^۶، «هفت آسمان»^۷، «میترا»^۸، «پرتوی»^۹، «اگنی»^{۱۰}، «آدیتی»^{۱۱} و «وارونا»^{۱۲} می‌شناسند و این رودخانه را الهه‌ی معروف می‌نامند که به همگان حیات و ثمر می‌بخشد و این کار به لطف رودخانه تمامیت می‌یابد.^{۱۳}

در طول سلسله‌ی «رای»^{۱۴}، آئین بودا در سند شکوفا و صومعه‌های بسیاری تأسیس شد. به گفته‌ی «بات کلیم»^{۱۵}، سیاحی چینی به نام «هایون سنگ»^{۱۶}، در سال ۶۴۲ میلادی از سند گذر کرد. در آن زمان هزاران راهب بودائی در سند زندگی

^۱. Roa BV, 2003

^۲. H. Griffith نام کامل: Ralph Thomas Hotchkin Griffith

^۳. مترجم: ریگ‌ودا مجموعه‌ای از اشعار و سرودهای مذهبی هندو به زبان سانسکریت ودایی است.

^۴. مترجم: کهن‌ترین کتاب‌های آریاییان و قدیمی‌ترین نوشته به زبان هند و اروپایی که از چهار کتاب ریگ‌ودا یا نیایش‌ها، یجورودا یا کتاب نیایش‌کنندگان، سامه‌ودا یا کتاب سرودها و آثار وودا تشکیل شده است.

^۵. مترجم: شاهان و شاهزادگان هندی را گویند.

^۶. Raja Bhavya

^۷. مترجم: Indra، خدای طوفان.

^۸. مترجم: مظهر نور و روشنایی.

^۹. مترجم: Prithvi، خدای زمین.

^{۱۰}. مترجم: Agni، خدای آتش.

^{۱۱}. مترجم: Aditi، خدای آسمان.

^{۱۲}. مترجم: Varuna، پاسدار قانون و فرمانروای جهان.

^{۱۳}. Butt Kaleem, 2012

^{۱۴}. Rai

^{۱۵}. Butt Kaleem

^{۱۶}. Hiuen Tsang

می‌کردند و چندین صومعه نیز وجود داشت. صومعه‌های «ثول میر روکان»^۱ واقع در «دوالات پور»^۲ و مقبره‌ای کشف شده در «میرپور خاص»^۳، مکان‌هایی مهم بوده و در همین جا بود که بزرگ‌ترین بت بودا پیدا شد و «ایوب‌خان»^۴ آن را به‌عنوان هدیه به سریلانکا فرستاد. لازم به ذکر است که هرچند این صومعه‌ها ساختمان‌های بزرگی همچون «نالاندا»^۵، «ویکراماسیلا»^۶ در «بهار»^۷ نداشتند، اما مکان‌های شناخته شده‌ای بودند. تقریباً پانزده نقطه در قسمت شمالی و جنوبی سند پیدا شده است که می‌توان با اطمینان خاطر گفت که صومعه‌های بودائی بوده‌اند. همچنین دیگر مکان‌های بودائی در «بده»^۸، «ماری صبار»^۹، «دپار گنگرو»^{۱۰}، «برهمن‌آباد»^{۱۱}، میرپور خاص، ثول میر روکان، «سودرانجو دارو»^{۱۲}، «کفیرکوت»^{۱۳}، «بانبور»^{۱۴}، «تاتا»^{۱۵}، «بودجو تاکار»^{۱۶} و «ناوکوت»^{۱۷} پیدا شده است.^{۱۸}

بدین ترتیب اسلام پس از فتح سند به دست «محمدبن قاسم» در سال ۷۱۲ ق، به این سرزمین آمد. تمامی این ادیان روشی یا مفهوم‌های دیگری برای درمان معنوی دارند. براساس دائرةالمعارف ادیان، بودائیسیم راهی برای تعلیم روح است، درحالی که در روایت‌های هندو مشخص شده است که قدیسان و حکیمانی که دنیا را پشت سر می‌گذارند، به جست‌وجوی معنویات می‌پردازند.^{۱۹}

درمان معنوی در سند

اسلام و هندوئیسم دو آئین غالب در سند هستند و هر دو آموزش‌هایی برای درمان معنوی دارند. بنابر روایات اسلامی، حضرت محمد (ص) آیات مختلفی را از قرآن کریم برای شفای بیماران تلاوت می‌کرد. طبق احادیث، پیامبر (ص) سوره‌ی فاتحه (اولین سوره‌ی قرآن) را برای درمان سردرد قرائت می‌کرد. همچنین نمونه‌های بسیاری وجود دارد که نشان می‌دهد

1. Thul Mir Rukan

2. Daulatpur

3. Mirpur Khas

4. Ayub Khan

7. Bihar

8. Badah

9. Mari Sabar

10. Depar Ghangro

11. Brahmanabad

12. Sudheranjo-Daro

13. Kafirkot

14. Banbhore

15. Thatta

16. Budhjo-Takar

17. Naukot

18. Butt Kaleem, 2013

19. Lindsay, Micrea, Adams, 2005

^۵. مترجم: Nalanda، صومعه و نیایشگاهی بودایی واقع در استان بهار در هند.

^۶. مترجم: Vikramasila، ویکراماسیلا به همراه نالاندا یکی از دو مرکز مهم یادگیری در هند در زمان امپراتوری پالا بود.

پیامبر (ص) برای از بین بردن طلسم و جادوهای سیاه و جلوگیری از حمله‌ی روح‌های شیطانی، سوره‌ی ناس را قرائت می‌کرده است. علاوه بر این، هندوئیسم راه‌وروش‌های خاص خود را برای درمان معنوی دارد و ریشی‌ها و مرتاض‌ها انسان‌هایی قدرتمند و دارای قدرتی فوق طبیعی برای درمان افراد جن‌زده، جادوی سیاه یا هرگونه بیماری جسمانی و روانی تلقی می‌شوند. مردم سند بسیار درمان معنوی را ارج می‌نهند و در مناطق روستایی و همچنین نقاط شهری، درمانگران معنوی که به «پیران» معروف هستند، بر زندگی مردم نظارت دارند. پیر، استاد شناخته می‌شود و پیروانش خادمان وی و همه چیز را مدیون او هستند. پیران، افرادی بسیار تأثیرگذار هستند و بر جامعه، سیاست، اقتصاد و دین عوام تأثیر می‌گذارند. عوام، پیران را هدایت‌شدگان الهی و سایه‌ی پروردگار بر زمین می‌دانند.

در سند از شیوه‌های مختلف درمان معنوی برای بهبود بیماری‌های اجتماعی، معنوی، جسمی و روحی استفاده می‌گردد. برخی از این شیوه‌های معروف عبارت‌اند از: طلسم، بی‌هوش کردن، دعای دسته‌جمعی، «شیلا»^۱، و دیگر روش‌ها. سندی‌ها بر این باورند که درمانگران معنوی به واسطه‌ی دعاهایشان توانایی خارج کردن جن از وجود مردم، از بین بردن طلسم‌های جادو، چشم‌بد، اهریمن، باز کردن بخت بسته‌شده، رونق در تجارت و پیشه و همچنین سلامتی را دارند. مردم سند مشتاقانه برای حل مشکلات خود به این آرامگاه‌ها رفته و برای درمانگران معنوی پیشکش می‌برند. همچنین سندی‌ها اغلب به آرامگاه‌های صوفیان و قدیسان می‌روند تا نظاره‌گر «عُرس»^۲ (سالگرد مرگ) قدیسان باشند؛ همچنین برای برآورده شدن آرزوهایشان، ریسمان‌هایی بر درختان در آرامگاه‌های مختلف می‌بندند و طلب [فرزند] پسر و رونق در تجارت و پیشه می‌کنند. گرچه بسیاری از عوامل اجتماعی و اقتصادی مانند فقدان آموزش، امکانات پزشکی و مشاوره‌ی درست وجود دارد، ولی این اعتقاد قوی مذهبی مردم است که آنان را تحریک می‌کند تا به درمانگران معنوی روی آورند. یکی از قدیسان برجسته‌ی سند قلندر لعل شهباز و حرم وی در سهوان شریف است و هر ساله در ماه شعبان، هشتمین ماه در تقویم اسلامی، عده‌ی زیادی از مردم به زیارت وی می‌روند و به مدت سه روز نظاره‌گر عُرس وی هستند. دولت سند این روز را در ناحیه‌ی «جامشورو»^۳ تعطیل رسمی اعلام می‌کند.

تبار قلندر لعل شهباز

تاریخ گواهی می‌دهد که معنویت در محافظت و ایجاد انگیزه در مردم، در راه اعتقاد راسخ به نیکی در هر دینی در جهان مطلوب است. خاک ولایت سند به دلیل وجود آرامگاه‌ها و موعظه‌های مؤثر قدیسان صوفی (شاعران) بارور و غنی است و بذر بردباری و تطابق مذهبی را پرورش می‌دهد. آن‌ها خصوصیات مثبت انسانی را تبلیغ می‌کنند که قلوب مردم از هر مذهبی

۱. مترجم: نام مرغی افسانه‌ای در هند که به ندرت به پرواز در می‌آید و اگر کسی آن را در حال پرواز ببیند و زیر سایه‌ی این پرنده بزرگ قرار گیرد به ثروتی زیاد دست خواهد یافت (معادل هما در ایران باستان)

۲. مترجم: عُرس یا اروس که به معنای عروسی است، سالگرد درگذشت قدیسان یا صوفیان در جنوب آسیا است که معمولاً در درگاه آن‌ها برگزار می‌شود. در اکثر سفارشات صوفیانه مانند نقشبندیه، سهروردیه، چستیویه، قدیرییه، بخاری و غیره مفهوم عُرس وجود دارد و با شور و شوق برگزار می‌شود.

۳. مترجم: شهری در پاکستان.

را روشن می‌کند و موجب ایجاد صلح و تطابق مذهبی می‌گردد. قلندر لعل شهباز (سید محمدعثمان مروندی)، در خانواده‌ی «سید حسن کبیرالدین» در مروند متولد شد. اجداد وی در عراق و ایران مانده بودند. بعدها در سال ۱۲۴۶ میلادی وارد سهوان شد و تا سال ۱۲۵۲ میلادی که برای آخرین بار نفس کشید، برای همیشه در آنجا مستقر گردید. او متفکری عمیق در زبان‌های عربی و فارسی بود. نظم و نثر وی شاهی بر اندیشه‌ی علمی و موعظه‌هایش در باب اعمال نیک، در دوره‌ای است که همزمان بسیاری از دانشمندان صوفیه در سند (پاکستان) و همچنین سایر کشورها حضور داشتند. وی آیات قرآنی را در سنین کم حفظ کرد و در سهوان شریف، شهری کوچک در نزدیکی رشته کوه تاریخی «کرتار»^۱ و در کنار «منچر»^۲ به خاک سپرده شد. دریاچه و منطقه‌ی اطراف آن به «کاجو»^۳ معروف است. داستان‌های بومی و ویژگی‌های خاص بسیاری در مورد منطقه‌ی نزدیک به سهوان شریف وجود دارد.^۴

گنبد حرم عثمان مروندی با رنگ طلایی بی‌نظیری در سال ۱۳۵۶ ساخته و با کاشی‌های اصیل، سنگ‌هایی بسیار زیبا و آینه‌کاری‌های ظریف، به زیبایی تزئین شده است. همچنین دربی ساخته شده از طلا وجود دارد که رضاشاه پهلوی در دوره‌ی رژیم «ذوالفقار علی بوتو»^۵، اهدا کرده است. در خارج از محوطه‌ی مقبره، خیابان‌های تجاری وقت و بی‌وقت شلوغ و پرازدحام هستند؛ اما در بخش زیرین مقبره‌ی طلایی، خلوتگاهی وسیع ساخته شده است که در آن مریدان به‌طور مداوم گرد هم می‌آیند و ادعیه و آیات قرآنی را قرائت می‌کنند. پایه‌های چوبی تاشده‌ای^۶ وجود دارد، که در هرکدام از آن‌ها مجموعه‌ای از قرآن‌ها با دقت با چند تکه پارچه پوشانده می‌شود؛ تا مریدانی که قرآن را باز می‌کنند، آن را با احتیاط و صدایی آرام تلاوت کنند. هزاران نفر از ادیان مختلف برای دست‌یابی به اقیانوس روحی در آنجا گرد یکدیگر می‌آیند، زیرا قلندر شهباز برخی هنجارها و آداب و رسوم را در حرم نهادینه کرده و برخی نشانه‌های معنوی را نیز مشخص کرده است، بدان معنا که در زبان بومی معنای عبارت (Dhama Dham Mast Qalandar)، «قلندر در معنویات غنی است» و معنای واژه‌ی Jhulelal، «پسر در گهواره» است؛ که در واقع تقوا و قلبی که پاک و مملوء از عشق پروردگار است را به یکدیگر متصل می‌کند و در رابطه با خدمت فداکارانه به بشریت، پیوستگی قوی‌تری دارد.

^۱. Kirthar

^۲. مترجم: Manchar، دریاچه منچار که به نام منچار نیز خوانده می‌شود، بزرگ‌ترین دریاچه طبیعی آب شیرین پاکستان است.

^۳. Kachho

^۴. مترجم: بنابر رجوعات اینجانب به برخی منابع، وی در شهر دوشنبه واقع در کشور تاجیکستان دفن شده و مقبره‌ای زیبا در آنجا ساخته شده است که مردم برای زیارت به آن می‌روند.

^۵. Zulifqar Ali Bhutto

^۶. مترجم: منظور همان رحل قرآن است.

پیش‌زمینه‌ی قلندر لعل شهباز

بنابر گفته‌ی «آلنا. جی. ای»^۱، در سال ۱۹۹۶، هند سرزمین صوفیان و قدیسان است. برخی از آرامگاه‌های معروف عبارت‌اند از: آرامگاه «عبدالله شاه قاضی»^۲ در «کراچی»^۳، قلندر لعل شهباز در سهوان شریف، «شاه عبداللطیف بیتایی»^۴ در «بیت‌شاه»^۵، «صوفی شاه عنایت»^۶ در «جهوک شریف»^۷ و دیگر افراد. مردم، از هر دین و مذهب، این آرامگاه‌ها را مورد ستایش و احترام قرار می‌دهند و قلندر لعل شهباز نه تنها برای مسلمانان، بلکه برای همگان مقدس است. به گفته‌ی سرپرست حرم قلندر لعل شهباز، نام اصلی وی محمدعثمان مروند بود، وی در سال ۱۱۷۷ میلادی متولد و در قرن سیزدهم وارد هند شد. هنگامی که وی وارد این شهر شد که امروزه سهوان شریف نامیده می‌شود، آن را شهری پر از بازرگانان خبیث و روسپی‌ها یافت. زنان کاملاً برهنه در خیابان‌ها پرسه می‌زدند، تا اینکه با ورود این قدیس، متوجه برهنگی خود شدند و سعی بر پوشاندن خود داشتند.

قلندر شروع به موعظه‌ی مردم در باب نور پروردگار کرد و از آن‌ها خواست تا به راه راستین خداوند آیند، هنگامی که دید مردم به راه درست پروردگار باز نمی‌گردند، عصبانی شد و با پای خود بر زمین کوفت و در یک چشم برهم زدن تمام شهر به پشته‌های خاک تبدیل شد و پس از آن وی مجدداً شهر را بنا نهاد.^۸ اعتقاد بر این است که دو قلندر در این جهان پای گذاشته‌اند، یکی عثمان مروندی و دیگری «بوعلی قلندر»^۹ در هند است و بعد از آن‌ها «بی بی رابعه بصری»^{۱۰} است که به دلیل زن بودن، وی را نیم‌قلندر به حساب می‌آورند.^{۱۱} آئین‌های بسیاری در حرم قلندر برگزار می‌شود، برخی از آن‌ها در دیگر آرامگاه‌ها نیز انجام می‌شوند و بعضی دیگر منحصراً در این حرم به جای آورده می‌شوند. به نقل از «عباس هومی شمیم»^{۱۲} در سال ۲۰۱۰، وی مشاهده‌گر آئینی بود که در آن زنان پارسا، در پی بهره‌مندی از برکت گلوبند یا گردنبندی که شمایل قلب دارد و متعلق به حضرت لعل شهباز بوده و از گنبد وی در سهوان آویزان است، لیوان‌هایی پر از آب در دستان خود به سمت بالا می‌گیرند و آن را با زنان و مردان خویشاوند خود تقسیم می‌کنند.^{۱۳}

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

^۱. Allana, G.A.

^۲. مترجم: یکی از سادات بنی‌الزهر (ع).

^۳. Karachi

^۴. مترجم: شاعر و صوفی سرشناس سندی.

^۵. Bhit Shah

^۶. مترجم: شاه عنایت‌الله، معروف به صوفی شاه عنایت، که بعضاً به عنوان اولین اصلاح‌کننده‌ی اجتماعی سند شناخته می‌شود.

^۷. Jhok Sharif

^۸. Ali Ahmed 1999.

^۹. Bu Ali Qalandar

^{۱۰}. Bibi Rabia Basri

^{۱۱}. Maya Jai 2001.

^{۱۲}. Abbas Homey Shemeem

^{۱۳}. Abbas Burney Shemeem 2010.

واژه‌ی «قلندر» با فقرا^۱ و آوارگان، درویشان صوفی مسلک، همراه است. به نظر می‌رسد آن‌ها، درویشانی دوره‌گرد باشند که معمولاً به هیچ دسته‌ی خاصی تعلق ندارند. با این وجود، اعتقاد بر این است که اهالی سهوان شریف با قلندر لعل شهباز نوعی همبستگی دارند. این فقرا و آوارگان، هم‌اکنون در منازل در سهوان در مجاورت مزار «سکندر بودله بهار»^۲ سکونت دارند که آن نیز مجاور حرم قلندر لعل شهباز است. بودله بهار به متعهدترین مرید قلندر لعل شهباز شهرت دارد.^۳

یکی از آئین‌های کثیری که در حرم قلندر برگزار می‌شود، دهمال است؛ رقص سرمستانه‌ی لعل شهباز در حضور شاهزاده «سلطان خان شهید»^۴ که در کتابی تاریخی با عنوان «تاریخ فیروزشاهی»^۵، تاریخ زندگی پادشاه مسلمان «فیروزشاه تغلق»^۶ در سال ۱۳۵۷ میلادی ذکر شده است.^۷ دهمال سرمستانه، به آن دلیل که قلندر لعل شهباز نسبت به دیگر عرفا از مقام بالاتری برخوردار بود، هدیه‌ای از جانب پروردگار به وی تلقی می‌شود. عمل دهمال همراه با کوبش بر طبل تا به امروز در حرم قلندر لعل شهباز و همچنین مرقد مرید وی، بودله بهار، ادامه دارد. هنگام عرس، اجرای رقص دهمال، هزاران نفر از مریدان شرکت داده می‌شوند. این عمل در طول سال، به غیر از ده روز در ماه اسلامی محرم، هنگامی که مسلمانان برای قتل حسین (ع)، نوه‌ی پیامبر (ص) و پسر علی (ع) عزاداری می‌کنند، بی‌وقفه در حال انجام است.^۸ زنان و مردان، هر دو، عمل دهمال را در حرم اجرا می‌کنند و در طول دوره‌ی اقامت مشاهده شده است که دهمال پس از نماز سوم^۹ در ایوان حرم شروع می‌گردد و تا غروب آفتاب ادامه دارد. همچنین هنگام اجرای دهمال، بر طبلی بزرگ که یک روی دارد، کوبیده می‌شود و فقرا همگام با ضربات طبل شروع به چرخیدن می‌کنند. هنگامی که زنان و مردان با موهای بلند و لباس‌های کوتاه سبزرنگ رقصیدن را برای چندین ساعت و بدون وقفه آغاز می‌کنند، آهنگی ویژه با عنوان «Lal Meri Pat Rakhiyo Bhala»^{۱۰} خوانده می‌شود.

روش تحقیق

داده‌های این تحقیق از پردازش منابع اولیه و ثانویه از جمله مشاهدات شخصی، مصاحبه‌ها، کتاب‌ها، مجلات پژوهشی و مقاله‌های منتشر شده به دست آمده است.

^۱. مترجم: در اینجا منظور فقرا صوفی است.

^۲. Sikander Bodla Bahar

^۳. Mokhtar Shehram 2012.

^۴. Sultan Khan Shaheed

^۵. مترجم: «تاریخ فیروزشاهی» اثری است به زبان فارسی و مربوط به وقایع دوران غیاث الدین فیروزشاه تغلق است که در سال ۷۵۲ ق. بر تخت سلطنت نشست و پس از سی و هشت سال و هشت ماه حکومت در سال ۷۹۰ ق. درگذشت.

^۶. Firuz Shah Tughlak

^۷. Qazi, 1971

^۸. Qazi, 1971:16-17

^۹. مترجم: نماز عصر.

^{۱۰}. ای ارباب سرخ‌پوش.

دهمال

رقصی معنوی که در شبه‌قاره، بیش‌تر در منطقه‌ی جنوب آسیا، در آرامگاه‌های قدیسان صوفی با نام «دهمال» شناخته می‌شود. واژه‌ی «دهمال» از زبان سانسکریت^۱ گرفته شده و با عنوان «رقص صوفی» که مقصود آن پیوستن به پروردگار است نیز خوانده می‌شود. هدف این رقص صرفاً دست یافتن به عشق پروردگار است.

فائق آمدن بر اجنه به واسطه‌ی دهمال

جن‌زدگی یکی از بیماری‌های روحی رایج است که از ادوار گذشته شاهد آن هستیم. بنابر روایات اسلامی، جن موجودی خلق شده از آتش و با قدرت‌های خارق‌العاده است که از میان آن‌ها می‌توان به توانایی تغییر شکل، ورود به بدن انسان و تحت سلطه درآوردن آن، اشاره کرد. جن می‌تواند مسلمان یا غیر مسلمان باشد، در واقع جن غیر مسلمان نیت‌های شیطانی دارد. درمانگران معنوی معتقدند مادامی که این موجودات زنان و مردان را تسخیر می‌کنند، تسخیر و فائق آمدن بر آن‌ها کاری دشوار است.

بنابر روایتی پیامبر گرامی اسلام، حضرت محمد (ص)، فرمود: «جن (شیطان) همچون خون در بدن انسان جاری می‌شود»؛ یکی از همراهان پرسید: «ای پیامبر، در مورد خودت چطور؟» و ایشان پاسخ داد: «در مورد من نیز همین‌گونه است، اما من بر خود مسلط شدم و شما نیز باید همین کار را انجام دهید.»^۲ در سند درمانگران معنوی بسیاری مدعی هستند که می‌توانند از بدن افراد تسخیر شده جن را بیرون بکشند، چندین مورد صحت‌یافته نیز وجود دارد اما اکثریت آن‌ها درمانگران معنوی دروغینی هستند که برای درآمدزایی خود، مردم را فریب می‌دهند. با این حال، در حرم قلندر دیده شده است که درست پیش از زمان برگزاری دهمال، زنی سی‌ساله و متأهل را از «سکر»^۳ به حرم وی آوردند و به سرپرست گفتند که بدان دلیل که زن به دلیل بدرفتاری شوهرش به‌طور ویژه به درگاه پروردگار دعا کرده است، اجنه وی را تسخیر کرده و او را شکنجه‌ی جسمی می‌کنند. وی از صمیم قلب خویش از خداوند درخواست کمک کرد و جن بر بدنش وارد شد و پس از آن شروع به انتقام گرفتن نمود. هنگامی که خانواده‌اش متوجه تغییراتی در جسم و رفتار او شدند، به سراغ درمانگری معنوی در منطقه‌ی خودشان رفتند. این درمانگر آئین‌های خود را روی زن به‌کار گرفت و صدایی مردانه که صدای جنی بود که پیرو قدیس سهوان شریف است و از طرف وی برای کمک به زن آمده و قصد ترک کردن بدن او را ندارد، از دهان آن زن بیرون آمد.

درمانگر بومی به آن خانواده پیشنهاد داد تا زن را به حرم قلندر ببرند، چرا که او فقط در آن مکان درمان می‌یافت. هنگامی که مراسم دهمال شروع شد، زن تسخیرشده را به میان جمع آوردند و لباس سبز بر وی پوشاندند. رهبر گروه رقص که مردی

^۱ مترجم: سانسکریت یا سانسکریت زبان باستانی مردم هندوستان و زبان دینی مذاهب هندویسم، بودیسم و جاینیسم است که از دیدگاه زبان‌شناسی با زبان پارسی باستان، هم‌ریشه بوده و از خانواده‌ی زبان‌های هندواروپایی به حساب می‌آید.

^۲ Illahi Ashique Moullana, & Sahahi Bukhari, Sahahi Muslim

^۳ مترجم: سکر (Sukkur)، شهری در ایالت استان سند کشور پاکستان است

مسن بود، از زن خواست که همگام با ضربات طبل آئین دهمال را اجرا کند. با شروع کوبش بر طبل، همگان شروع به رقصیدن نمودند و پس از نیم‌ساعت زن از خود بی‌خود شد و فریاد زد اما این دفعه با صدایی زنانه، و ناگهان بر زمین افتاد. مرد مسن که رهبر گروه بود به سمت او آمد و دستش را در دست خود گرفت و به جن گفت که به خاطر قلندر بدن زن را ترک کند. جن به شرط آن که خانواده‌ی زن دیگر با او بدرفتاری نکنند، وعده ترک بدن زن را داد و هنگامی که قول و قرارها گذاشته شد، جن بدن او را ترک گفت. سپس مرد مسن به نشانه‌ی آن که جن دیگر به بدن زن باز نمی‌گردد، طره‌ای از موهای وی را برید.

یافته‌ها و پیشنهادات

طبق مشاهدات، فضای بسیار کمی برای برگزاری آئین دهمال وجود دارد. هرچند این کار خلاف روح اسلام است، اما زن و مرد در کنار یکدیگر این آئین را اجرا می‌کنند. دیده شده است که بسیاری از فقرا و بازدیدکنندگان در محوطه‌ی حرم از مواد مخدر استفاده می‌کنند که خلاف احترام به حرم تلقی می‌شود. در آنجا هیچ‌گونه‌ای از سامان‌دهی وجود ندارد و افراد مختلفی بر این مکان ادعای مالکیت دارند. مادامی که این حرم منبع کسب درآمد است، روسپی‌ها و تراجنسیتی‌ها می‌توانند برای اجرای رقص وارد محوطه‌ی آن شوند. موارد دیگر بسیاری نیز در این مکان مشاهده می‌شود، از جمله: بستن ریسمان به درخت، فروش انگشتر و سنگ و حتی سجده در برابر ماکت و وسایل مورد استفاده‌ی این قدیس، که کاملاً خلاف دین اسلام است.

الزام بر جدا نمودن محل یا موقعیت اجرای دهمال برای جلوگیری از تماس میان زنان و مردان با یکدیگر، پیشنهاد شده است. می‌بایست از قوانین وضع شده در اسلام پیروی گردد، هیچ فردی اجازه‌ی مصرف مواد مخدر در محل حرم را ندارد، که در اینجا احترام به ساحت حرم مطرح می‌گردد. باید مدیریتی صحیح در حرم وجود داشته باشد تا برای بازدیدکنندگان مشکلی پیش نیاید. همچنین باید از ورود روسپی‌ها و تراجنسیتی‌ها به حرم و اعمال غیراسلامی و دادن حق مالکیت حرم به مردم عادی جلوگیری شود، دولت باید مالکیت حرم را عهده‌دار باشد. در واقع تمامی این سیاست‌گذاری‌ها به نفع بازدیدکنندگان است.

نتیجه‌گیری

معنویت، راه یا روشی است که مراد اصلی هر مذهبی قرار می‌گیرد. تقریباً تمامی ادیان معتقد به وجود زندگی پس از مرگ هستند، در واقع جسم می‌میرد اما روح همیشه زنده می‌ماند. روح نیز همانند جسم، نیازهای خود را می‌طلبد. در قرآن کریم آمده است: «همانا با یاد خدا، قلب‌ها آرام می‌گیرد»^۱ روحانیون همیشه در تلاش هستند تا به‌واسطه‌ی قدرت‌های عرفانی با خداوند ارتباط برقرار کنند. درمان معنوی، روشی باستانی است و به‌عنوان تنها راه درمان برای بسیاری از بیماری‌های روحی

^۱ مترجم: سوره‌ی رعد، آیه‌ی ۲۸: الَّذِينَ آمَنُوا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوبُهُمْ بِذِكْرِ اللَّهِ أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ.

و روانی شناخته می‌شود. امروزه، که علم و فناوری نوین در جریان است، مردم زمان و پول خود را برای دیگر روش‌های درمانی هدر می‌دهند اما در آن‌ها بهبودی حاصل نمی‌شود؛ زیرا نمی‌توانند درک کنند که تنها راه درمان مشکلات روحی، درمان معنوی است. در سند، عمل درمان معنوی بسیار دیرینه است و درمانگران معنوی در این نقطه از جهان بسیار مورد توجه و احترام هستند. مردم در برابر آن‌ها تعظیم می‌کنند و آن‌ها را با الفاظ محترمانه خطاب می‌کنند. در اکثر مواقع، درمانگران معنوی در سند با بیمارانی روبرو می‌شوند که اجنه تسخیرشان کرده‌اند. درمانگران مجرب با روش‌های متفاوتی با آن‌ها برخورد می‌کنند و درمانگران کم‌تجربه‌تر به دلیل عدم توانایی در درمان مشکلات روحی، با بیماران بدرفتاری می‌کنند. متداول‌ترین شیوه‌هایی که درمانگران در سند برای درمان معنوی استفاده می‌کنند، عبارت‌اند از: طلسم، بی‌هوش کردن، بستن ریسمان، دعای دسته‌جمعی و دیگر موارد. مردم سند به شفادهنده بودن آرامگاه‌های قدیسان و صوفیان معتقدند. در سند آرامگاه‌های قدیسان زیادی وجود دارد و بسیاری از مردم در طول سال از آنجا بازدید می‌کنند. یکی از آرامگاه‌های مهم در سند، حرم قلندر لعل شهباز واقع در سهوان شریف است که مردم به بهانه‌های مختلفی به آنجا پای می‌گذارند. برخی صرفاً جهت بازدید و دیگر افراد برای حل مشکلات اجتماعی، اقتصادی، روحی و برکت گرفتن از این قدیس به آنجا می‌روند. همچنین بسیاری از افراد برای طالعی بهتر به این مکان می‌آیند. آئین‌های مختلفی در این حرم به جای آورده می‌شود که از میان آن‌ها می‌توان به دهمال اشاره کرد که رقصی عارفانه است و مجریان آن معمولاً لباس‌های کوتاه سبز رنگ می‌پوشند، این آئین بعد از نماز سوم شروع شده و تا غروب آفتاب به طول می‌انجامد. در بسیاری از موارد نیز افرادی که اجنه تسخیرشان کرده‌اند به این حرم می‌آیند تا به واسطه‌ی دهمال که یکی از راه‌های ارتباط روح انسان با پروردگار است بهبود یابند.

- Abbas Burney Shemeem (2010). *The Female Voice in Sufi Ritual: Devotional Practices of Pakistan and India*, University of Taxes Press, XIX.
- Ali Ahmed (1999). *Hazrat Qalandar Lal Shahbaz Literary Conference*, Sindh Culture Department.
- Allana, G.A. (1996). *Sindhi Linguistics*, Institute of Sindhology, University of Sindh, Jamshoro, 12.
- Butt, Kaleem (2012). *Earliest attacks of Sindh is on East India Company*, *Daily Times*, Lahore, April 2012.
- Butt, Kaleem (2013). *Monasteries in Ancient Sindh*, *Daily Times*, Lahore, July 2013.
- Illahi, Ashique Moullana (2015). *Zad-ul-Talibeen: Lindsay, Micro, Adams, Encyclopedia of Religions*, Detroit: McMillan Reference, USA, 2005, 97.
- Maya Jai (2001). *The World of Qalandars*, Random Books, India, 56.
- Mokhtar Shehram (2012). *Sacred Spaces and Expressive Bodies: At the Urs of Lal Shahbaz Qalandar* (Thesis for M.A., University of Oregon), 16.

پروپشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی